

УДК 2 (477) : 351.862.8

Шаправський С. А.,*кандидат історичних наук, старший викладач кафедри релігієзнавства Національного університету "Острозька академія"*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті проаналізовано основні проблеми забезпечення релігійної безпеки в Україні.

Ключові слова: безпека, релігія, держава, іслам, протестантизм, православ'я.

Проблемы обеспечения религиозной безопасности Украины и пути их решения

В статье проанализированы основные проблемы обеспечения религиозной безопасности в Украине.

Ключевые слова: безопасность, религия, государство, ислам, протестантизм, православие.

Problems of providing of religious safety of Ukraine and ways of their decision

In the article the basic problems of providing of religious safety are analysed in Ukraine.

Keywords: safety, religion, state, Islam, Protestantism, Orthodoxy.

Проблема гарантування безпеки у сфері релігії є однією з найгостріших для сучасного світу. Недостатня увага чи недооцінка її складових може призвести до розгортання кризових явищ як на національному, так і на глобальному рівнях.

Багато сучасних науковців вважають одним із шляхів виходу людства з глобальної кризи – створення духовних засад, які забезпечували б усталеність і безпеку суспільного розвитку, переорієнтацію свідомості з утилітарних, споживацьких на вищі ціннісні основи і повернення до духовних витоків.

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, за наявності глибокої економічної та політичної криз в державі, з відчутним впливом на внутрішню політику близьких та далеких сусідів, актуалізується проблема збереження духовно-релігійної самоідентифікації українського народу.

Одне з головних завдань держави в цьому напрямі полягає у забезпеченні громадян правами і можливостями задовольняти свої духовні потреби незалежно від соціальних, економічних, національних і конфесійних вподобань. В Основному Законі України зазначено: “Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої... Церква і релігійні організації відокремлені від держави... Жодна релігія не може бути визнана державою як обов’язкова” [6, с. 14].

Духовні цінності, як пріоритети національних інтересів, визначені Законом України “Про основи національної безпеки України” і розглядаються як складові частини загальної національної безпеки. У стратегії Національної безпеки України зазначено, що стратегічними пріоритетами політики національної безпеки є досягнення національної єдності та консолідації суспільства шляхом подолання як об’єктивних, так і штучних суперечностей соціокультурного, конфесійного, етнічного, мовного, міжрегіонального та регіонального характеру на основі повноцінного додержання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина [3].

Тобто в Україні існує певна законодавча база для формування правового поля, що визначає духовні пріоритети і забезпечує захист національних інтересів у сфері духовного життя українського суспільства.

Проте, повного розуміння проблем релігійної безпеки, як одного з пріоритетних чинників внутрішньої стабільності держави, поки що не відбулося. Невідкладність вирішення цієї проблеми викликана кількома важливими чинниками, які характеризують сучасний стан українського суспільства.

У першу чергу – це криза основ світогляду, зумовлена руйнацією старих та несформованістю нових пріоритетів в умовах пострадянської дійсності. І саме цим фактом на сьогоднішній день всіляко користуються як окремі політичні групи, так і неорелігійні псевдо-духовні організації. Саме така ситуація спричинила духовний вакуум для значної частини населення країни. Тобто, іншими словами, з’явився вільний простір для нав’язування масовій свідомості невластивих нашому народові цінностей – примітивних утилітарних смислів споживання і репродуктивного існування як наслідків глобалізаційного процесу. Більше того, для можливості маніпуляцій масовою свідомістю зараз з’явилися потужні інформаційні технології.

Таким чином, бачимо, що для повноцінного життя суспільства та його сталого розвитку необхідне функціонування певних об’єктів духовної сфери. Такими об’єктами є: свідомість (індивідуальна, націо-

нальна, суспільна); свобода думки, світогляду та переконань; духовна культура і духовні цінності; релігійні інститути (Церква); інтелектуальна діяльність, соціокультурні інститути (наукові, мистецькі), стабільне функціонування яких забезпечує духовні потреби соціуму. Вони потребують захисту з боку держави і суспільства [9].

Основними інституціями, які формують духовні цінності, є релігійні інститути. Саме вони є важливою складовою національної безпеки України. Загалом під релігійною складовою національної безпеки України слід розуміти такий стан релігійно-церковного життя нації (її державно-церковних, міжцерковних та внутрішньоцерковних стосунків), що є чи за певних обставин може бути загрозою національним інтересам держави, стабільному розвитку суспільства та здійсненню невід'ємних прав і свобод громадян [7, с. 131]. Це стан захищеності життєво важливих духовно-релігійних інтересів українського суспільства (особи, груп віруючих, держави) від внутрішніх загроз і зовнішнього втручання та система суспільно-політичних заходів, яка забезпечує цю захищеність.

До основних об'єктів духовно-релігійної складової національної безпеки України відносять:

- особу, її духовно-релігійні права й свободи;
- релігійні організації та взаємовідносини між ними;
- державу, її національно-культурну самобутність, незалежність і територіальну цілісність.

Головним суб'єктом національної безпеки у духовно-релігійній сфері є Українська держава, що разом із національними церквами повинна проводити цілеспрямовану політику в цій галузі, покликану забезпечити духовну єдність українського народу, стабільність та динамізм прогресивного розвитку всього суспільства.

Результатами такої державної повинно бути забезпечення національних інтересів у духовно-релігійній сфері. Це в першу чергу: зміцнення суверенітету і незалежності України, ефективне державне управління гуманітарними процесами, свобода волевиявлення й реалізація релігійних інтересів особи та груп віруючих, конструктивне розв'язання міжцерковних конфліктів [5, с. 45], але лише тих, які не загрожують стабільній ситуації в державі.

При цьому найважливішими чинниками національної безпеки у духовно-релігійній сфері слугують наступні:

- внутрішньорелігійна стабільність (міжцерковна та міжконфесійна злагода, здатність до вирішення релігійних конфліктів, насамперед ненасильницькими методами);

- зовнішньорелігійна стабільність (зміцнення міжнародного авторитету України, збереження її національно-культурної самобутності та незалежності);
- повне задоволення релігійних потреб, свобода волевиявлення та віросповідання окремих людей та груп віруючих;
- наявність комплексної стратегії суспільно-політичного й духовного розвитку держави, у тому числі й у галузі забезпечення духовно-релігійної безпеки України.

Закон України “Про основи національної безпеки України” чітко вказує на релігійний аспект загроз національним інтересам і національній безпеці України (ст. 7) та основні напрями державної політики з питань національної безпеки в цих питаннях (ст. 8).

Сучасна Україна – багатоконфесійна держава, в якій, за даними Державного комітету України у справах релігій, діє 33841 релігійних організацій по 55 віросповідань (на 778 більше ніж у минулому році), в тому числі 32493 релігійні громади, 82 центри та 246 управлінь, 421 монастир, 333 місії, 74 братства, 192 духовні навчальні заклади, 12689 недільних шкіл. Розподіл церковно-релігійних організацій за конфесійною ознакою свідчить про домінування в Україні православ’я, до якого входить 16736 парафій, що становить 51,5 % від загальної кількості релігійних осередків віруючих країни. Водночас, прослідковується тенденція до зменшення їх питомої ваги в загальній складовій, а приріст релігійних громад є нижчим загальнодержавного показника [8].

Одними із серйозних суперечностей, що заважають здійсненню консолідації українського суспільства є протиріччя і конфлікти в релігійній сфері. На сьогодні саме церква має один із найбільших показників довіри українців. Але постійні суперечки між церквами різного підпорядкування приводить до втрати симпатій з боку населення, а також до нагнітання і так складної соціальної ситуації у державі.

Підпорядкування переважної більшості православних в Україні Московському патріархату, що зумовлює загалом до антиукраїнської позиції УПЦ, за визначенням фахівців, є найголовнішою проблемою з точки зору захисту національних інтересів України у духовно-релігійній сфері.

Національно-державних інтересів торкається також проблема сучасного стану римо- та греко-католицизму в Україні, а також україно-ватиканських відносин. Поступове входження України в європейську спільноту потребує суттєвого розширення та зміцнення контактів із домінуючою на цьому континенті католицькою церквою та її світовим центром Ватиканом.

Необхідність поглиблення відносин з Ватиканом зумовлена також наявністю в Україні значної кількості храмів, мережі структур та прихильників римо-католицької та греко-католицької церков.

У суспільно-політичному житті країни досить вагоме місце посідає іслам. У зв'язку з поверненням на свої історичні землі кримських татар, для яких мусульманство є традиційною релігією, на регіон активного відродження ісламу перетворився Крим. Він став зоною підвищених інтересів і об'єктом зовнішньої політики мусульманських країн, передусім Туреччини [1, с. 211].

Не виключено, що спроби реалізації ідеї створення глобальної мусульманської цивілізації можуть призвести до посилення ісламського фундаменталізму в Україні. Існує можливість долучення до ймовірних заворушень екстремістської ісламської складової, насамперед в Криму.

Заради забезпечення власних інтересів у цьому регіоні Україна має вести більш активнішу внутрішню і зовнішню політику, враховуючи етнонаціональний склад населення, особливості релігійної ситуації в регіоні, всіяко нейтралізуючи впливи зарубіжних ісламських екстремістів та фундаменталістів.

Держава проводить ряд заходів з метою безконфліктного відродження ісламу в Криму. На сьогодні в АРК держава передала в користування татарам близько 60 споруд у повну власність [2]. Крім цього, створено умови для підготовки служителів культу з-поміж татар у 5 духовних навчальних закладах. Такий розвиток конфесійної структури на півострові пов'язаний з фінансовою допомогою деяких організацій ісламських держав – Туреччини, Кувейту та інших.

Помітну роль у релігійному житті країни відіграє також єврейська громада. В Україні проживає третя за величиною єврейська громада Європи і п'ята за величиною єврейська громада світу [4, с. 188].

Сьогодні в Україні набрав сили бурхливий процес творення нової моделі релігійно-церковного буття, і особливістю цього процесу є те, що він розвивається не лише за рахунок дії внутрішніх чинників, а й під впливом активної місіонерської діяльності закордонних релігійних організацій та центрів, які досить часто фінансуються іноземними державами і тому виконують певне політичне замовлення. Інтереси національної безпеки України, зважаючи на чітко окреслене територіальне поширення церков, вимагають призупинити неконтрольований потік ідеологічної обробки закордонними служителями культу українських громадян.

Чим більше посилюється український православний розкол, тим більше людей шукає Бога у новостворених церквах та релігійних рухах.

Кожного року в Україну приїждять сотні груп місіонерів, проповідників, освітян тощо. Відповідно до українського законодавства вони можуть відкривати у нас свої релігійні місії, але частина з них переслідує здебільшого утилітарні та прагматичні цінності, намагаючись заробити на духовному невігластві українських громадян значні кошти. Релігійний вакуум країни заповнюють американські, західноєвропейські, японські і навіть африканські місіонери. Тільки в останні 3-4 роки за участю іноземних місіонерів в Україні створено близько п'ятисот осередків нетрадиційних культів. Погано володіючи мовою, не знаючи національних традицій і звичок, закордонні емісари досить часто виявляють відверту неповагу до українських законів, не беруть до уваги складність релігійної ситуації та наші глибокі релігійні історичні підвалини. Значна частина зарубіжних проповідників і місіонерів прибуває в Україну під виглядом туристів, фахівців освіти, охорони здоров'я, культури та представників комерційних фірм. А потім, усупереч чинному законодавству, ці емісари розпочинають релігійну діяльність. Хоча, вищезазначені факти є відомими для української влади, реальних кроків щодо протидії масовому поширенню нерелігійних культів практично не здійснюється. А поодинокі випадки закриття чи призупинення дії окремих релігійних організацій мають епізодичний і безсистемний характер.

Враховуючи складну економічну, соціально-політичну і культурно-релігійну ситуації в країні, несформовану правову базу, порівняно низький рівень життя населення, можна розглядати діяльність деяких закордонних місіонерів як спробу втручання у внутрішні справи нашої держави, намагання впровадження чужих цінностей, що далекі від національної культури і традицій. Безконтрольне перебування в країні деяких закордонних емісарів, їх протиправна, а в окремих випадках відверто ворожа щодо України діяльність, переростає на дестабілізуючий фактор у міжконфесійній ситуації.

Поширення некультових об'єднань стало, з одного боку, зовнішнім індикатором демократичного стилю упорядкування соціуму, з іншого – через ускладнення внутрішніх трансформаційних процесів – спричинило низку загроз національній безпеці держави [10, с. 212].

До останніх можна віднести такі:

- створення й фінансова підтримка закордонними релігійними центрами деструктивних релігійних осередків, діяльність яких спрямована проти існуючого державного устрою, загрожує суспільній моралі, супроводжується порушеннями громадського порядку;
- потенційну небезпеку, що притаманна багатьом закордонним нетрадиційним для нашого народу релігійним культам, представники

яких у будь-який момент можуть скоїти певні небезпечні антисоціальні дії, терористичні акти;

- криміналізованість деяких закордонних релігійних представництв, що полягає у широкому використанні ними матеріальних та фінансових засобів, отриманих незаконним шляхом;

- серйозну загрозу життю й здоров'ю пересічних громадян, які є adeptами неорелігійних груп закордонного походження, де широко застосовується сучасний психотропний інструментарій для зруйнування вольової сфери людини та формування у неї стійкої залежності від культу за допомогою гіпнозу, екстрасенсорики, спеціальних хімічних препаратів і навіть фізичного тиску;

- негативну роль, яку відіграють закордонні релігійні осередки на нашій території у справі збереження історико-культурної спадщини українського народу, формування самодостатності й моральності суспільства, підвищення престижу вітчизняної культури та освіти, розбудови наступності поколінь та сімейних відносин.

Вітчизняний історичний досвід переконує, що нерозуміння процесів, які мають місце у гуманітарній сфері в цілому та релігійному житті зокрема, й некерованість ними призводить до руйнівних конфліктів у державі. Нині в Україні має бути пріоритетним напрям на консолідацію всього суспільства. Серед першочергових завдань консолідації нації – нейтралізація загроз сепаратистських тенденцій, підвищення життєвого рівня населення, модернізація управління державою і суспільством та зміцнення духовно-моральних цінностей у суспільстві. Важливу роль у цей складний період здатна відіграти виважена і водночас динамічна державна політика у сфері державно-церковних відносин та обстоювання власних національних інтересів. Тільки послідовна цілеспрямована робота за цим напрямом зможе перешкодити певним закордонним релігійним місіям впливати на розстановку політичних сил в Україні, керувати суспільною думкою через свою паству.

Враховуючи всі вищезазначені проблеми слід зазначити, що подолання їх можливе через створення на державному рівні дієвих механізмів консолідації українського суспільства у релігійній сфері. Об'єднання східних і західних українців у духовному, культурному, ідеологічному і політичному аспектах можливо лише через затвердження ідеї Соборної Незалежної України як єдиного національно-політичного організму. Враховуючи досвід розвитку релігійного середовища протягом років державної незалежності, орієнтирами розвитку конфесійного середовища на майбутнє повинні стати наступні пріоритети:

- остаточне створення Української Помісної православної церкви;

– розробка і впровадження в життя ефективного політико-правового механізму регламентації суспільно-релігійних і державно-церковних відносин. Україна прагне інтегруватися в європейське співтовариство, а значить, їй не обійтися без відповідного законодавства щодо свободи совісті і віросповідання. Необхідно здійснити модернізацію законодавства в даній сфері, але, при цьому, не слід сліпо копіювати європейський досвід, а варто виходити з власних внутрішньополітичних потреб;

– утвердження і розвиток партнерських відносин між державою і церквою. Обидві сторони повинні максимально конструктивно співпрацювати на ниві розв’язання наболілих соціальних проблем;

– посилити контроль при реєстрації різного роду неоекультів. Активніше застосовувати заходи, передбачені кримінальним та цивільним законодавством країни щодо неправомірних дій, вчинених від імені неоекультів. Створювати та підтримувати незалежні загальнонаціональні і регіональні інформаційні центри спостереження за діяльністю неоекультів.

Підсумовуючи слід зазначити, що вирішення більшості з вищезазначених проблем буде сприяти покращенню релігійної ситуації в Україні, консолідації та зміцненню українського суспільства, прискоренню реальної інтеграції України в Європу на базі демократичних цінностей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період : Монографія [За ред. С. І. Здіорук]. – К. : НІСД, 2006. – 403 с.

2. Заключні висновки Комітету ООН з економічних, соціальних, культурних прав про стан дотримання економічних, соціальних та культурних прав в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1040230111>

3. Закон України “Про основи національної безпеки України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15&check=4/UMfPEGznheVE.ZiDcu/qHdlV6sFggkRbI1c>.

4. Здіорук С. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття : Монографія / С. Здіорук. – К. : Знання України, 2005. – 552 с.

5. Здіорук С. Етноконфесійна ситуація в Україні та міждержавні конфлікти / С. Здіорук. – К. : НІСД, 1993. – 252 с.

6. Конституція України : Прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Просвіта, 1996. – 75 с.

7. Петрик В. Стратегія захисту національних інтересів у духовно-релігійній сфері України // Роль православних духовних цінностей у формуванні національної свідомості та громадської позиції сучасної молоді : Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25.03.2005 р. / В.Петрик. – К. : МАУП, 2006. – С.129-140.

8. Релігійна мережа, її кадрове та матеріальне забезпечення : Тенденції, динаміка змін, перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scnm.gov.ua>.

9. Чупрій Л. Релігійна безпека України : стан і проблеми [Електронний ресурс] / Л. Чупрій. – Режим доступу: http://sd.net.ua/2009/09/09/relgiijna_bezpeka_ukrani_stan_problemi.html.

10. Шандо Ф. Структурна перспектива релігії у традиційному та техногенному соціумі (культ, секта, деномінація, церква) // Роль православних духовних цінностей у формуванні національної свідомості та громадської позиції сучасної молоді : Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25.03.2005 р. / Ф. Шандро. – К. : МАУП, 2006. – С.231-237.